

Pavel Roubík

---

**Bůh uprostřed  
své církve**

---

Teologie  
Friedricha  
Mildenbergera

## **Bůh uprostřed své církve**

Teologie Friedricha Mildenergera

**Pavel Roubík**

---

Recenzovali:

doc. Filip Čapek, Ph.D.

prof. Pavel Hošek, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Adéla Petruželková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

Tato kniha je výsledkem badatelské činnosti v rámci výzkumného grantu „Biblická dogmatika Friedricha Mildenergera. Jeden pozapomenutý systematicko-teologický koncept“ (124314) uděleného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy a vychází s jeho finanční podporou.

© Univerzita Karlova, 2020

© Pavel Roubík, 2020

ISBN 978-80-246-3894-2

ISBN 978-80-246-3921-5 (online: pdf)



Univerzita Karlova  
Nakladatelství Karolinum 2020

[www.karolinum.cz](http://www.karolinum.cz)  
[ebooks@karolinum.cz](mailto:ebooks@karolinum.cz)



*Mé ženě*



# Obsah

Úvod	11
<b>A. MLADÝ MILDENBERGER</b>	19
<b>1. Dogmatika starozákonně oděná</b>	20
1.1. Křesťanské chápání Starého zákona jako předpoklad jeho platnosti v církvi	22
1.2. Text a Boží dějinný příběh	25
1.3. Duch svatý	28
1.4. Boží dějinný příběh jako Boží slovo	29
1.5. Boží dějinný příběh jako požadavek	30
1.6. Izrael a církev	31
1.7. Ježíš Kristus	32
1.8. Živoucí Bůh	34
1.8.1. Skrytý Bůh	35
1.8.2. Zjevený Bůh	36
1.8.3. Trojjediný Bůh	37
<b>2. Učení o Bohu</b>	38
2.1. Teorie přirozeného poznání Boha	39
2.2. Předpoklady teologické řeči o Bohu	41
2.3. Bůh jako jméno – trojjediný Bůh	46
2.4. Duch svatý jako subjekt křesťanského života	51
2.5. Boží bytí	54
2.6. Boží dokonalost	59
<b>3. Mildenberger a Kähler</b>	61

<b>B. BIBLICKÁ DOGMATIKA</b>	71
I. PROLEGOMENA	71
<b>1. Úkol a metoda</b>	72
<b>2. Jednoduchá řeč o Bohu a vědecká teologie</b>	76
2.1. Biblická dogmatika jako církevní věda	82
2.2. Církevní užívání Písma	90
<b>3. Boží slovo jako základ a světlo světa</b>	97
3.1. Jednota Písma	98
3.2. Čas Božího slova	106
3.3. Dosah Božího slova	118
<b>4. Biblická řeč</b>	125
4.1. Čas a dějiny	126
4.2. Jazyk a řeč	136
4.3. Čas a Boží slovo	143
<b>5. Metodická rozhodnutí</b>	153
5.1. Určení vztahu theologie a oikonomie jako otázka úplnosti dogmatiky	154
5.2. Význam časového vztahu biblických textů pro dogmatický výklad Písma	164
5.3. Souvislost zdůvodnění	175
II. OIKONOMIE JAKO THEOLOGIE	181
<b>1. Problematika myšlení Boha</b>	182
1.1. Krize metafyzického myšlení Boha	182
1.1.1. Kant	186
1.1.2. Schleiermacher	189
1.2. Víra a myšlení Boha	193
1.3. Bůh jako dobrota života	204
<b>2. Život hříšného člověka před svatým Bohem</b>	211
2.1. Boží umožnění lidského života před Bohem: kněžská tradice	212
2.2. Bůh žárlivě milující: deuteronomistická tradice a profétie	221
2.3. Boží spása v Ježíši Kristu	235
2.3.1. Boží spravedlnost v evangeliu: christologie epištoly Římanům	237
2.3.2. Věrný velekněz: christologie epištoly Židům	245
2.3.3. Vyvýšený Kristus: christologie Janova evangelia	248



<b>3. Příklon Boha k člověku a člověka k Bohu</b>	252
3.1. Časy a místa příklonu	257
3.2. K Bohu přimknutý život	263
3.3. Čas k víře	280
<b>4. Trojí Boží jméno</b>	303
4.1. Boží čas pro nás	305
4.2. Boží jméno jako souhrn Božího dějinného příběhu	313
4.3. Boží jistota	324
<b>III. THEOLOGIE JAKO OIKONOMIE</b>	333
1. Spása člověka jako naplnění stvoření	334
1.1. Nový člověk jako cíl stvoření	335
1.2. Nové stvoření jako určení lidského bytí	346
1.2.1. Kant	348
1.2.2. Fichte	350
1.2.3. Luther (a Fichte)	353
1.3. Bůh ve světě	357
<b>2. Boží člověk</b>	367
2.1. Vztah Boha k člověku jako konstituce člověka	367
2.1.1. Duchem vedený člověk	369
2.1.2. Opomenutí	395
2.2. Zákon jako odpověď člověka	399
2.3. Podoba lidského bytí	415
<b>3. Přirozený svět jako teologický problém</b>	433
3.1. Útulný svět	434
3.2. Čas člověka	444
3.3. Svoboda člověka ve světě	459
<b>4. Bůh s člověkem</b>	470
4.1. Stvořitel nebe i země	471
4.2. Ježíš Kristus jako prostředník při stvoření	477
4.2.1. Schleiermacher	485
4.2.2. Barth	487
4.2.3. Rahner	489
4.3. Co je člověk	493
4.3.1. „Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně“	494
4.3.2. Bůh, nebo zvíře	497
4.3.3. Hominem iustificari fide	499
4.3.4. Znovuzrození	504

Závěr	506
Bibliografie	509
Summary of The Theology of Friedrich Mildenerger	517
Rejstřík biblických odkazů	522

# Úvod

Napsat první monografii k určitému tématu je velké dobrodružství i ne snadný úkol. Nelze se nechat vést předchozími pokusy a vyrovnávat se s nimi. Ten, kdo se rozhodne rozšířit literaturu o velikánech, si může ušetřit otázku, proč dotyčný dosáhl či dosahuje takové popularity. Friedrich Mildenerger je naproti tomu tehdejší i současnou teologií až na pár výjimek ignorován. Aniž bychom tedy považovali teologický mainstream za hloupý – podobně jako ten, kdo by psal o Schleiermacherovi, Barthovi či Tillichovi a vřel by hlavou nad tím, jak se něco takového mohlo tak ujmout –, budeme Mildenergerovu teologii představovat sice diachronně, ale přesto se stálým zřetelem k otázce, proč mu bývá dovoleno vstoupit nanejvýš tu a tam do poznámky pod čarou.<sup>1</sup>

- 
- 1 Např. Michael Welker, čelní současný systematicko-teologický představitel tzv. „biblické teologie“, kterou Mildenerger celoživotně rozvíjel, na něj překvapivě vůbec nenavazuje, byť s ním věcně pár momentů sdílí, např. když odkazuje na Mildenergerovu analýzu krize metafyzického pojetí Boha (*Gottes Offenbarung. Christologie*, Neukirchen-Vluyn 2012, 248, pozn. 12). – Wolfhart Pannenberg, s nímž se Mildenerger neustále vyrovnával a jehož stoupající hvězdu považoval za příznak úpadku teologie přinejmenším v německé jazykové oblasti, Mildenergera téměř ignoruje. Nejobsáhlejší polemiku s ním, znovu v poznámce pod čarou, nacházíme v Pannenbergových *Žákladech christologie*. Zpochybňuje tu Mildenergerovo tvrzení, že Ježíšova smrt „musela být chápána jako potvrzení jeho nároku“ (*Auferstanden am dritten Tage nach den Schriften, EvTh 23*, 1963, 265–280 [270]). Jakkoli Mildenerger správně tvrdí, že Ježíšova smrt byla chápána ve světle prorockého utrpení, „nepředstavuje utrpení samo o sobě žádné potvrzení, nýbrž pouze v tomto zlém světě nevyhnutelný osud proroka a spravedlivého. Neštěstí a zánik přece nejsou žádná jednoznačná znamení spravedlnosti, neboť normálně jsou v Božím řádu odplatou svévolníka.“ Podle Mildenergerovy logiky by se Ježíšovi i dalším židovským mesiášským pretendentům muselo věřit jakožto mesiášům právě kvůli jejich ztroskotání (*Grundzüge der Christologie*, 5. vyd., Gütersloh 1976, 63, pozn. 46). Do Pannenbergovy *Systematické teologie* se Mildenerger dostal pouze kvůli svému poukazu na rozšířenou a takřka již samozřejmou představu, že Bůh je sebevědomě jednajícím a v tomto

„Podle mého názoru je Mildenbergerova dogmatika velmi hodnotná. Osobně jsem u pana Mildenbergera studoval, byl jsem svého času jeho tutor a lituji, že jeho systematicko-teologický rozvrh zde v Německu, ale i jinde byl recipován poměrně málo“ – napsal autorovi této knihy v předjaří roku 2014 v doporučení k ročnímu studiu na Univerzitě Ludvíka Maxmiliána v Mnichově Gunther Wenz, nástupce Wolfharta Pannenberg na katedře fundamentální a ekumenické teologie. Ani v kolosálním díle Wenzově, jehož čile se rozrůstající dogmatika – bude-li mu dopřáno pevné zdraví – rozsahově zdatelně překoná *Církevní dogmatiku* Karla Bartha či *Spisy k teologii* Karla Rahnera, jméno Friedricha Mildenbergera prozatím nenacházíme. Wenzova studie věnovaná uvedení do třísvazkové *Systematické teologie* jeho učitele Wolfharta Pannenberg – díla, s nímž si co do rozsahu a nároku na čtenáře Mildenbergerova *Biblická dogmatika* nezadá – čítá „pouhých“ 300 stran.<sup>2</sup> Naše vlastní metodické dilema, jak čelit pod rukama se kupícím materiálu, jsme se rozhodli vyřešit koncentrací na Mildenbergerův vrcholný, dosavadní práce synteticky zahrnující opus – třísvazkovou *Biblickou dogmatiku*, v níž „mohl ještě jednou shrnout to, co [je] zaměstnávalo celý život“.<sup>3</sup>

Friedrich Mildenberger se narodil 28. února 1929 v Münsingenu, čarokrásné Švábské Albě, jako syn württemberského faráře. Koncem druhé světové války se rozhodl pro své povolání. Jako dospívajícímu chlapci se mu tehdy zdálo, že pouze církev přetrvala jím intenzivně prožívaný rozpad Německa a institucí i hodnot, které s tímto „Německem“ byly spjaty. Strhující hodiny náboženství u Helmuta Thielickeho ve stuttgartské „Stiftskirche“, hlavním kostele Württemberské zemské církve, společenství evangelické mládeže (jako alternativní zkušenost k Hitlerjugend) a v neposlední řadě rodičovská fara a církevní sbor slibovaly v chaotickém čase bezpečí. V Mildenbergerovi se zrodilo přání následovat rodinnou tradici volbou farářského povolání. V rodokmenu otce nacházíme jména Jakoba a Johanna Valentina Andreae; Gottfried Traub, který ke studiu teologie podnítl Mildenbergerova učitele Friedricha Gogartena,

---

smyslu „osobním“ bytím (*Systematische Theologie* I, Göttingen 1988, 401, pozn. 69; odkaz na *Gotteslehre. Eine dogmatische Untersuchung*, Tübingen 1975, 148–151).

2 Gunther Wenz, *Wolfhart Pannenberg's Systematische Theologie. Ein einführender Bericht*, Göttingen 2003.

3 Christian Henning – Karsten Lehmkuhler (ed.), *Systematische Theologie in Selbstdarstellungen*, Tübingen 1998, 37. Mildenbergerovy starší publikace tudíž zohledňujeme tam, kde se ukazuje posun důrazů nebo kde *Biblickou dogmatiku* doplňují či vysvětlují.

byl zase bratrancem jeho dědečka z matčiny strany, rovněž württemberského faráře.<sup>4</sup>

„Když jsem na podzim roku 1947 zahájil v Tübingenském nadačním ústavu [*Tübinger Stift*] své teologické studium, musel se každý, kdo se nechtěl postavit do pietistického – dnes se říká ‚evangelikálního‘ – kouta, rozhodnout pro Bartha nebo Bultmanna, jejichž jasná intelektualita mi imponovala,“ vzpomíná Mildenerger koncem let devadesátých.<sup>5</sup> Když po třetím semestru následovala na německých teologických fakultách podnes obvyklá změna místa studia, nešel Mildenerger do Marburku, nýbrž do Göttingen, aby tam poznal zmíněného Gogartena, jehož práce *Žvěstování Ježíše Krista*<sup>6</sup> mu otevřela aktuální perspektivy novozákonní i reformační teologie. „Osobní setkání s Gogartenem [mě] fascinovalo. Na jeho homileticko-exegetický seminář s diskusemi nad aplikací biblických textů jsem si uchoval živou vzpomínku.“<sup>7</sup> V závěrečné fázi studia na Eberhardově-Karlově univerzitě v Tübingen oslnil Mildenergera vedle církevního historika Hannse Rückerta zvláště novozákonní teolog Ernst Fuchs.<sup>8</sup>

Po závěrečných zkouškách v létě 1951 následovaly první farářské zkušenosti na různých přechodných působištích v Mildenergerově mateřské zemské církvi. Při studiu osvojená existenciální interpretace se zdála osvědčovat: „kázání mi činilo radost“.<sup>9</sup> Bylo mu ovšem jasné i to, „že na starozákonní texty nelze křesťansky kázat. Neboť jinak by musely být chápány proti svému doslovnému smyslu.“ Historicko-kritická metoda mu platila za nezvratnou normu výkladu stejně jako Bultmannovo schéma „zaslíbení–naplnění“. Mildenergera začíná stále více zaměštnávat otázka Bible jako jednoho celku, těžištěm jeho teologické práce však zůstávala systematická teologie, především dogmatika a filosofie, které v letech 1954–1957 vyučoval na Tübingenském nadačním ústavu. Snažil se zevrubně reflektovat moderní myšlení dějin, právě i ve vztahu k historické práci na Bibli.<sup>10</sup>

Na podzim roku 1957 nastoupil Mildenerger na své první stálé farářské místo ve farním sboru Wolfenhausen-Nellingsheim v tübingenském děkanátu. Vzrůstající měrou se zabýval Starým zákonem a doktorskou

---

4 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 31.

5 Tamtéž.

6 Friedrich Gogarten, *Die Verkündigung Jesu Christi. Grundlagen und Aufgabe*, Heidelberg 1948.

7 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 31.

8 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 32.

9 Tamtéž.

10 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 31.

práci se rozhodl věnovat literárněkritické analýze Knih Samuelových: *Předdeuteronomistická tradice o Saulovi a Davidovi* (1962).<sup>11</sup> V této době přichází do styku s Hermannem Diemem, postavou nejměrodatnější pro celou jeho teologii, jehož seminář a církevněprávní societa nabízely vesnickému faráři příležitost k vědecké diskusi. Mildenbergerova habilitační práce v oboru systematické teologie byla přijata roku 1964 na Evangelické teologické fakultě tübingské univerzity a ještě v téže roce publikována pod titulem *Boží čin ve slově. Úvahy ke starozákonní hermeneutice jako otázka po jednotě Starého a Nového zákona*.<sup>12</sup> „Je možné, že jsem tehdy běžnou historickou metodiku exegetické práce projednal až příliš uctivě,“ vzpomíná autor s odstupem více než třiceti let. Tato metodika totiž platila za průkaz teologické vědeckosti. „Kampaň pietistických kruhů, namířená proti této teologické vědě od mých studijních let [zvláště proti Bultmannovi a Käsemannovi], nutila k tomu, solidárně zůstat u této vědeckosti.“<sup>13</sup> Přesto mu „záleželo na popisu chápání Písma v jeho nedisponovatelném dění Ducha“.<sup>14</sup> Zkušenost dění Ducha, v němž se chápající stávají souběžnými s biblicky dosvědčeným Božím dějinným příběhem, musí vstoupit do církevního hodnocení Bible, jejího chápání a očekávání při aplikaci biblických textů. „Pouze tak může být církevní zkušenost s celou Biblí, tedy právě se Starým zákonem, pádně popsána a přijata v teologické reflexi.“ Přitom se Mildenberger vymezoval vůči tehdy kontroverzně diskutované typologii, „jež chtěla klást události v dějinách do vzájemného vztahu, a proto nedokázala dostatečně ocenit verbální podobu událostí spásy, nýbrž se ptala na fiktivní skutečnosti, které existují nanejvýš jako sporná rekonstrukce moderní historie“.<sup>15</sup> Postřehnout nepřímou polemiku s Pannenbergem není obtížné.

Na první profesorské místo nastoupil Mildenberger v zimním semestru 1964/65 na Evangelické teologické fakultě Eberhardovy-Karlovy univerzity v Tübingen. Směr jeho myšlení byl tehdy již v hrubých rysech dán. Záhy se ukázalo, že teprve didaktické tázání, co a jak může a má jako akademik dále předávat, mu odkrývalo porozumění jeho látce. Tento náhled nutil Mildenbergera věnovat zvláštní pozornost dogmatickým

11 *Die vordeuteronomistische Saul-David Überlieferung*, Tübingen 1962 (nepublikováno).

12 *Gottes Tat im Wort. Erwägungen zur alttestamentlichen Hermeneutik als Frage nach der Einheit der Testamente*, Gütersloh 1964. – Na Mildenbergerova díla v poznámkách odkazujeme bez uvedení autora.

13 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 33.

14 Tamtéž.

15 Tamtéž.

textům právě z didaktického hlediska.<sup>16</sup> Roku 1969 nastupuje jako řádný profesor teologické fakulty Univerzity Friedricha Alexandra v Erlangen. Obě města se „teologicky“ podobají: setrvala na konzervativnějších pozicích, navzdory jejich věhlasu v nich panuje svébytná regionální atmosféra, tradici švábského pietismu není vzdálené erlangenská konfesně-restaurativní luterství, obě žijí v úzkém kontaktu s římskokatolickým prostředím. – Rukopis Mildenergerových didakticky motivovaných dogmatických skript vznikl roku 1975 a po řadě prověření při přednáškách, cvičeníích a repetitoriích byl vydán jako *Cvičebnice základů dogmatiky*.<sup>17</sup> Text doprovázejí četné karikaturní kresby, jimiž chtěl autor přispět k objasnění dogmatických problémů.<sup>18</sup>

Roku 1975 publikuje Mildenerger svou knižní prvotinu z oboru systematické teologie, resp. dogmatiky, kterou nazve *Učení o Bohu. Dogmatické zkoumání*.<sup>19</sup> Jak uvidíme níže, zabývá se zde teorií přirozeného poznání Boha, jejím rozpadem v moderní době a důsledky tétož pro dogmatické učení o Bohu. „Přirozené“ poznání Boha nepředstavuje již pro mladého Mildenergera nic „přirozeného“, vnímá jej jako kulturní záležitost, a teologickou teorii takového poznání Boha nelze s naším moderním pojetím racionality sladit. Mildenerger zde pod heslem „Bůh jako jméno“ obsírně pojednává o trojiční teologii, v *Biblické dogmatice* zastoupené plaše, a ze svých úvah vyvozuje nutnost myslet Boží seberozlišení právě v souvislosti biblicky dosvědčeného Božího dějinného příběhu. Zároveň však odmítá postoupit od „oikonomického“ popisu Trojice k Trojici „imanentní“.<sup>20</sup> Do tohoto myšlení je třeba zahrnout nejen christologii, nýbrž i pneumatologii, aby se místo víry a věřícího v tomto příběhu stalo znatelným. Cantus firmus této práce zní: „Bůh si odpovídá v Ježíši z Nazaretu tak, že nám samým udílí v tomto odpovídání prostor.“<sup>21</sup> Pomocí analogického myšlení se Mildenerger snaží reformulovat tradiční učení o poznání Boha, učení o Boží podstatě a jeho vlastnostech, aby přitom místo a čas ve spolubytí Boha a světa nevymi-

16 „Jak lze dogmatickou učební látku standardizovat přinejmenším potud, aby studenti mohli získat určitou jistotu nejen pro závěrečné zkoušky, nýbrž – což s tím souvisí – aby obor dogmatiky neobcházeli, poněvadž je příliš obtížný, nýbrž si osvojili nezbytnou schopnost dogmatického úsudku?“ (tamtéž, 34).

17 *Grundwissen der Dogmatik. Ein Arbeitsbuch*, Stuttgart 1982.

18 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 34.

19 *Gotteslehre. Eine dogmatische Untersuchung*, Tübingen 1975.

20 „Nevidím, jaký přínos by mělo tvrzení teologa, které se distancuje od aktuálního užívání trojičního Božího jména v církvi tak, že se snaží oprávněnost tohoto užívání ospravedlnit“ (Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 35).

21 *Gotteslehre*, 177.

zely, jak je tomu v tradičním metafyzickém myšlení Boha, nýbrž mohly vyjít najevo ve svém významu pro vztah víry k Bohu.<sup>22</sup>

Na začátku 80. let se plody Mildenbergerova pedagogického působení staly nejprve *Dějiny německé evangelické teologie v 19. a 20. století*,<sup>23</sup> roku 1983 vyšla vedle druhého vydání shora zmíněné *Cvičebnice též Teologie luterských vyznavačských spisů*<sup>24</sup> a o rok později *Malá homiletika*.<sup>25</sup> Na jejich odezvu autor vzpomíná: „od lidí, kteří si očividně ještě myslí, že existují skutečné dějiny a historie se jim má co možná přiblížit, se mi dostávalo námitky nedostatečné ‚objektivity‘. Učiníme však v teologii dobře, necháme-li fikce idealistické metafyziky dějin včetně jejich metodických implikací za sebou.“<sup>26</sup> Je příznačné, že už v době tohoto širokého tematického a mezioborového rozpětí plánuje Mildenberger sepsání rozsáhlé dogmatiky. Náruživě studuje vše, co souvisí s jazykem a řečí, aby to ústrojně začlenil do svého vrcholného díla, třísvazkové *Biblické dogmatiky*, jejíž jednotlivé svazky vyšly v letech 1991 až 1993. Již podtitul *Biblická teologie v dogmatické perspektivě* značí, že kniha nezapadne do teologické krajiny vyměřené tradičním způsobem myšlení s přísně střeženými oborovými hranicemi. Ve své snaze vycouvat z koleje vyježděné dvěma sty lety, po něž byla biblická teologie ryze historickým podnikem, našel Mildenberger kromě několika domácích spřízněných duší jen jediného skutečného souputníka, a sice v zámoří. *Biblická teologie Starého a Nového zákona* yalského starozákonního teologa Brevarda S. Childse vyšla v roce dokončení *Biblické dogmatiky*.<sup>27</sup> Ohlas své dogmatiky komentuje Mildenberger takto: „Buď zůstalo bez pozornosti, že jsem sice zamýšlel biblickou teologii, ale jako dogmatik. Potom se hledala sice nekonvenčně vystavěná, avšak tradičně postupující dogmatika. Nebo byl vnímán zájem na biblické teologii, ale potom se předpokládalo, že musí být vypracována historicky, a byl jsem nalézán někde v blízkosti takových exegetických snah. Obojí neplatí. Biblickou teologii nelze uspokojivě vypracovat, necháme-li se při tom metodicky vést konvenční historií. Pak lze nanejvýš vypátrat souvislosti mezi starozákonními a novozákonními skupinami textů z hlediska dějin tradice, nikoli však právě Bible, která přichází ke slovu v církvi. Zároveň nelze Bibli přesadit do zploštělého

22 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 35.

23 *Geschichte der deutschen evangelischen Theologie im 19. und 20. Jahrhundert*, Stuttgart 1981.

24 *Theologie der Lutherischen Bekenntnisschriften*, Stuttgart 1983.

25 *Kleine Predigtlehre*, Stuttgart 1984.

26 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 36.

27 Brevard S. Childs, *Biblical Theology of the Old and New Testaments. Theological Reflection on the Christian Bible*, Minneapolis 1993.



celku učení, jak se o to snažila nejen teologie před osvícenstvím. V obou případech se teologie snaží vykonat to, co by muselo být předpokládáno jako duchovní působení Písma v církvi.<sup>28</sup> Proto Mildenberger (v *Biblické dogmatice* ostřeji než dříve) rozlišuje církevní řeč a teologickou reflexi. Teologicky tedy předpokládá dění Ducha svatého, v němž lze prostřednictvím biblického svědectví zaslechnout Boha. Teologickou reflexi, jednou určenou silněji historicko-exegeticky, jednou systematicko-aktuálně, vrací z tohoto dění Ducha svatého zpět na rovinu reflexe církevní řeči. Mildenberger ovšem v žádném případě netvrdí prostou jednotu církevní řeči a dění Ducha svatého. Teologická reflexe má církevní řeč doprovázet a prověřovat, nakolik tato řeč následuje svůj nárok být přiměřenou času a Písmu. Co tedy teologové obvykle afirmativně *předkládají*, Mildenberger *předpokládá*. V tomto momentu teologického sebeuskromnění, ba sebestažení spatřujeme hlavní příčinu toho, že Mildenbergerův koncept byl a je obcházen nebo přímo odmítán.

---

28 Henning – Lehmkuhler, *Selbstdarstellungen*, 36n.



# **A. Mladý Mildenberger**

# 1. Dogmatika starozákonně oděná

Celobiblickou teologii nechce Mildenerger chápat spolu s Gerhardem Ebelingem jako zvláštní disciplínu *vedle* teologie Starého a Nového zákona, která by pojímala Bibli jako jeden celek a takto zdolávala problémy vznikající tam, kde se přes rozmanitost biblických svědectví ptáme na jejich souvislost.<sup>29</sup>

Prvním Mildenergerovým krokem na cestě celobiblické teologie je upuštění od pojmu „dějiny spásy“, který je „z různých stran zatížený“, zamýšlená věc na něm nezávisí, a navíc vyvolává představu časového kontinua, které si potom příliš snadno asociujeme s představou vývoje, zatímco biblické svědectví se vztahuje na jednotlivé výjimečné události označované jako Boží spásné činy (*GTat*, 12). V témže spise, téměř o sto stran dále Mildenerger hrot tohoto odmítnutí otupuje: „oprávněná intence pojmu ‚dějiny spásy‘ spočívá v tom, že kontinuita Božího jednání je vyslovena v dějinách, aniž při tom mizí současná spása do minulosti“ (108). Souvislost mezi Božími spásnými činy nesporně existuje a celobiblická teologie ji má vykázat. Pádne chápání starozákonního svědectví tak vždy zahrnuje vztah mezi Starým a Novým zákonem. Stanovisko, že „starozákonní události [mohou] být chápány pouze na základě Krista,

---

29 Gerhard Ebeling, Was heißt Biblische Theologie?, in: *týž, Wort und Glaube I*, Tübingen 1960, 69–89 (88). Ebeling vidí vlastní důvod „pro rozdělení do dvou disciplín v tom, že v historicko-kritickém nakládání s Bibli se teologická jednota Starého a Nového zákona zproblematicizovala“ (tamtéž, 83). Je-li ovšem rozpad biblické jednoty důsledkem historicko-kritického výkladu, není podle Mildenergera jasné, jak může být jednota nalezena novým historickým tážením, jak to Ebeling postuluje (tamtéž, 89; *Gottes Tat*, 11n.).